

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ І МУЗЕЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ**

**ЗАТВЕРДЖУЮ:
Проректор з навчальної роботи
Інна СТАШЕВСЬКА**

_____ 2021 р.

**Силабус
навчальної дисципліни**

**«ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА У КРИЗОВИХ ТА НАДЗВИЧАЙНИХ
СИТУАЦІЯХ»**

Галузь знань — 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність — 053 Психологія

Освітньо-професійна програма — Психологія

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Харків - 2021

Мова викладання: українська

Силабус

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА У КРИЗОВИХ ТА НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ
(назва навчальної дисципліни)

Розробник: Радько Ольга Василівна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки

Силабус затверджено на засіданні кафедри психології та педагогіки,
протокол № 2 від « 27 » серпня 2021 р.

Завідувач кафедри
психології та педагогіки,
д.психол.н., професор

Анастасія
БОЛЬШАКОВА

Силабус затверджено на засіданні ради факультету соціальних комунікацій і музейно-туристичної діяльності

протокол № 1 від « 27 » серпня 2021 р.

Голова ради факультету

Алла СОЛЯНИК

©ХДАК, 2021 рік
© Радько О.В., 2021 рік

1. Загальна інформація про дисципліну

1	Назва дисципліни	Психологічна допомога у кризових та надзвичайних ситуаціях
2	Викладач	Радько Ольга Василівна
3	Контактні дані викладача (роб.тел., емейл)	radko.olga@meta.ua
4	Статус дисципліни (обов'язкова чи вибіркова)	вибіркова
5	Рік підготовки	4
6	Семестр	7
7	Лекції (год.)	20
8	Практичні (семінарські, лабораторні) заняття (год.)	10
9	Самостійна робота (год.)	60
10	Кількість кредитів	3
11	Загальна кількість годин	90
12	Види поточного контролю	поточне опитування, контрольні тестування, реферати, есе-рефлексія
13	Вид підсумкового контролю	7 семестр - екзамен.

2. Анотація дисципліни

2.1. Місце дисципліни в програмі навчання

Навчальна дисципліна «Психологічна допомога у кризових та надзвичайних ситуаціях» покликана допомогти формуванню у здобувачів професійних знань та навичок розуміння внутрішньо особистісних, пояснювальних та адаптаційних механізмів життєдіяльності особистості в скрутних і кризових життєвих ситуаціях, а також особливості поведінки людини та шляхи збереження її психологічного здоров'я в критичних ситуаціях і на поворотних етапах життєвого шляху.

Окрім цього психологічна допомога у кризових ситуаціях як навчальна дисципліна покликана сприяти формуванню у здобувачів цілісного уявлення про поняття та феноменологію критичних станів, екстремальних та травмуючих подій, кризових періодів в житті людини, оволодіння формами та методами психологічної допомоги і підтримки особистості в кризовому стані. У процесі вивчення дисципліни здобувачі мають опанувати психологічну допомогу та психосоціальний супровід особистості в кризових життєвих обставинах та екстремальних ситуаціях

2.2. Пререквізити та постреквізити дисципліни

Психологічна допомога у кризових ситуаціях функціонує і розвивається у нерозривному зв'язку із багатьма базовими науками: з клінічною психологією, психіатрією, з основами психотерапії та психокорекції.

Зокрема, розгляд психологічних проблем психічного здоров'я особистості неможливий без відповідного знання функціонування та розвитку психіки, тобто без використання знань щодо психічних властивостей, станів та особливостей особистості. Особливо тісними є взаємозв'язки психологічної допомоги у кризових ситуаціях з такими психологічними дисциплінами як: загальна психологія, психологія особистості, диференційна та гендерна психологія, соціальною психологією. Першочергово мовиться про клінічну психологію, соціальну психологію (взаємини особистості з іншими людьми, соціальними групами, спільнотами, соціальними інститутами, суспільством загалом), психодіагностику (засоби та методи діагностики психічних процесів, станів та властивостей).

Своєю чергою, здобутий здобувачами у ході вивчення навчальної дисципліни «Психологічна допомога у кризових та надзвичайних ситуаціях» фрагмент соціокультурного досвіду у вигляді системи знань, умінь, норм і цінностей стане теоретичним підґрунтям при проходженні виробничої практики (стажування) і підготовці освітньо-кваліфікаційних робіт (написання міждисциплінарних курсових, дипломної роботи тощо).

2.3. Мета вивчення дисципліни – забезпечення набуття здобувачами ключових фахових компетентностей з психологічної допомоги клієнтам у кризових ситуаціях у контексті розуміння сутності внутрішньо особистісних, пояснювальних та адаптаційних механізмів життєдіяльності особистості в скрутних і кризових життєвих ситуаціях, а також особливості поведінки людини та шляхи збереження її психологічного здоров'я у критичних ситуаціях і на поворотних етапах життєвого шляху.

Досягнення мети передбачає формування у здобувачів цілісного уявлення про поняття та феноменологію критичних станів, екстремальних та травмуючих подій, кризових періодів у житті людини, оволодіння формами та методами психологічної допомоги і підтримки особистості у кризовому стані.

2.4. Завдання вивчення дисципліни.

1. Сформувати цілісну систему знань про поняття та феноменологію критичних станів, екстремальних та травмуючих подій, кризових періодів в житті людини.

2. Навчити майбутніх фахівців самостійної побудови програми психологічної допомоги та супроводу особистості в кризових і посткризових ситуаціях і періодах життя.

3. Оволодіти навичками та методами психологічної допомоги і підтримки особистості в кризовому стані.

4. Сформувати навички аналізу своєї діяльності та застосування методів когнітивної та емоційної регуляції власної діяльності, фізичного та психічного стану.

2.5. Найменування та опис компетентностей, формування котрих забезпечує вивчення дисципліни.

Загальні компетентності:

- Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
- Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.
- Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- Здатність бути критичним і самокритичним.
- Здатність приймати обґрунтовані рішення.
- Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

Професійні компетентності:

- Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології
- Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ.
- Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.
- Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел
- Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій
- Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження
- Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації
- Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову)
- Здатність дотримуватися норм професійної етики
- Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку

- Здатність збирати, аналізувати, систематизувати та використовувати у практичній діяльності інформацію щодо психологічних особливостей професійної діяльності у соціокультурній сфері.

- Здатність використовувати засоби культури та мистецтва у просвітницькій, психопрофілактичній діяльності та наданні психологічної допомоги різним верствам населення.

Програмні результати навчання:

Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання

- Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань.

- Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки за результатами власних досліджень і аналізу літературних джерел.

- Обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проєктивні методики тощо) психологічного дослідження та технології психологічної допомоги

- Формулювати мету, завдання дослідження, володіти навичками збору первинного матеріалу, дотримуватися процедури дослідження

- Рефлексувати та критично оцінювати достовірність одержаних результатів психологічного дослідження, формулювати аргументовані висновки

- Обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проєктивні методики тощо) психологічного дослідження та технології психологічної допомоги

- Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо,.

- Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога

- Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у Розробляти та реалізовувати програми психологічного супроводу професійної діяльності у соціокультурній сфері

- Розробляти та реалізовувати психопрофілактичні та психокорекційні (індивідуальні та групові) програми засобами культури та мистецтва.

3. Політика дисципліни

3.1. Політика виставлення оцінок (пропущені заняття, відпрацювання пропусків): кожна оцінка виставляється відповідно до розроблених викладачем та заздалегідь оголошених здобувачам критеріїв, а також мотивується в індивідуальному порядку на вимогу здобувача; у випадку не відпрацювання здобувачем усіх передбачених занять до екзамену він не допускається; пропущені заняття обов'язково мають бути відпрацьовані. Форму і час відпрацювання здобувач та викладач взаємопогоджують.

3.2. Політика академічної поведінки та доброчесності (плагіат, поведінка в аудиторії): конфліктні ситуації мають відкрито обговорюватись в академічних групах з викладачем, необхідно бути взаємно толерантним, поважати думку іншого. Плагіат та інші форми нечесної роботи неприпустимі. Недопустимі підказки і списування у ході семінарських занять, контрольних роботах, на іспиті.

Норми академічної етики: дисциплінованість; дотримання субординації; чесність; відповідальність; робота в аудиторії з відключеними мобільними телефонами.

4. Програма навчальної дисципліни:

Тематика курсу					
Тема, план лекції	Форма заняття	Література	Завдання, год.	Вага оцінки	Термін виконання
Розділ 1. Методологічні основи кризової психології.					
Тема 1 Вступ до кризової психології. 1. Місце кризової психології у системі психологічних знань. 2. Основні поняття, що використовуються в межах кризової психології, їх семантичний та феноменологічний аналіз. 3. Методичний арсенал психологічних засобів корекції кризових станів особистості. 4. Які почуття виникають під час кризи і що з ними робити.	Лекція	1-3, 7-10	8	7 балів	
Тема 2. Сучасні теорії криз та екстремальних ситуацій. 1. Сучасні теорії кризи (Л.Ліндемманн, Г.Сельє, Е.Еріксон, Д.Канлан, П.Левін). 2. Поняття кризи, кризового стану, травми, дистресу, фрустрації, конфлікту. 3. Сучасне уявлення про значущість кризових станів для особистості.	Лекція, семінарське заняття	1-3, 7, 9	10	8 балів	
Тема 3. Типологізація та періодизація криз. 1. Психологія життєвих криз. 2. Кризи особистісного розвитку. 3. Специфіка вікових криз. 4. Екзистенційні кризи: діагностика, зчитування тілесної інформації, особливості терапії. 5. Нормальне і патологічне протікання «внутрішніх» криз.	Лекція	1-3, 7-10, 12	8	8 балів	
Тема 4. Психологічна діагностика кризових станів. 1. Психологічна діагностика кризових станів. 2. Методи психологічної діагностики різноманітних кризових станів. 3. Історії дослідження криз, техніки дослідження кризових станів.	Лекція, семінарське заняття	7, 9, 5	10	8 балів	
Разом за розділом 1			36	31	
Розділ 2. Особливості психологічної допомоги при різних видах кризових станів.					

<p>Тема 5. ПТСР як відстрочена реакція на стрес. 1. Стрес, травматичний стрес та посттравматичний стресовий розлад. 2. Теоретичні моделі ПТСР. 3. Особливості посттравматичного стресу у дітей. 4. Індивідуальні особливості переживання ПТСР. 5. Робота механізмів психологічного захисту (дисоціація).</p>	Лекція, семінарське заняття	7-12	9	8 балів	
<p>Тема 6. Психологія горя і втрати. 1. Нормальна і патологічна робота горя. 2. Стадії роботи горя. 3. Основні етапи психотерапії горя. 4. Робота з провинною, агресією, аутоагресією, травматичними спогадами. 5. Психологічна допомога термінальним хворим.</p>	Лекція, семінарське заняття	1-3, 7-9, 12	9	8 балів	
<p>Тема 7. Феномен суїцидальної поведінки. 1. Теорії та моделі суїцидальної поведінки. 2. Аналіз етапів суїцидальної поведінки. 3. Психологічна реабілітація суїцидентів. 4. Індивідуальна та групова робота.</p>	Лекція, семінарське заняття	3, 7-9, 11	9	8 балів	
<p>Тема 8. Психологічна допомога жертвам насильства. 1. Різновиди та психологічні наслідки насильства. 2. Консультування жертв сексуального насильства. 3. Консультування жертв сімейного насильства.</p>	Лекція, семінарське заняття	6, 7-9, 12	9	8 балів	
<p>Тема 9. Психологія залежних станів. 1. Хімічні види залежності. 2. Психокорекція та реабілітація осіб, що мають хімічну залежність. 3. Нехімічні види залежностей. 4. Гемблінг, технологічні залежності (комп'ютерні ігри та Інтернет), харчова, релігійна. Залежність від стосунків.</p>	Лекція, семінарське заняття	6, 8, 10, 13	9	8 балів	
<p>Тема 10. Надання допомоги дітям, що пережили травматичну ситуацію.</p>	Лекція, семінарське заняття	1, 3, 7-9	9	8 балів	

1. Діти й горе. 2. Реакція дитини на втрату. 3. Вимоги до фахівців, що проводять екстрену психологічну допомогу дітям, які пережили трагедію. 4. Принципи й методи психокорекційної роботи з дітьми.					
Разом за розділом 2			54	48	
Разом			90	79	

5. Тематика семінарських (або практичних) занять

Семінарське заняття № 1

Тема: «Сучасні теорії криз та екстремальних ситуацій» (2 години)

Питання для обговорення:

1. Визначення поняття криза.
2. Нормативні та ненормативні кризи в житті людини.
3. Афектогенні прояви кризових станів.
4. Визначення поняття стрес.
5. Концепція загального адаптаційного синдрому Г.Сельє.
6. Розгляд стресу у психодинамічних моделях.
7. Модель стресу А. Кагана та Л.Леві.
8. Стимульні моделі стресу.
9. Когнітивна модель стресу.

Література: 1, 3, 5, 9.

Семінарське заняття № 2 (2 години)

Тема: «Психологічна діагностика кризових станів»

Питання для обговорення:

1. Основні три види посттравматичних стресових розладів.
2. Критерії ПТСР за різними класифікаціями.
3. Характеристика типів ПТСР.
4. Типи травмуючі ситуацій.
5. Методи діагностики особистісних змін при ПТСР.

Література: 1-3, 7-9.

Семінарське заняття № 3 (1 година)

Тема: «ПТСР як відстрочена реакція на стрес»

Питання для обговорення:

1. Індивідуальна вразливість та психологічні наслідки травми.
2. Дисоціація та ПТСР.
3. Дисоціативні зміни ідентичності.
4. Методи діагностування ПТСР.

Література: 1-6, 13.

Семінарське заняття № 4 (1 година)

Тема: «Психологія горя і втрати»

Питання для обговорення:

1. Горе та втрата як процес.
2. Стадії та задачі горя.
3. Комплекси симптомів горя.
4. Розлучення як смерть відносин.
5. Консультування клієнта, що пережив горе.

Література: 1-3, 5, 6, 8.

Семінарське заняття № 5 (1 година)

Тема: «Феномен суїцидальної поведінки»

Питання для обговорення:

1. Суїцид: загальна інформація та види.
 2. Класифікація видів суїциду з описом.
 3. Причини суїциду та фактори ризику.
 4. Профілактика суїциду.
- Література: 1-3, 7-10, 12.

6. Самостійна робота

№ п/п	Тематика	К-сть годин
1	Вступ до кризової психології.	6
2	Сучасні теорії криз та екстремальних ситуацій.	6
3	Типологізація та періодизація криз.	6
4	Психологічна діагностика кризових станів.	6
5	ПТСР як відстрочена реакція на стрес.	6
6	Психологія горя і втрати.	6
7	Феномен суїцидальної поведінки.	6
8	Психологічна допомога жертвам насильства.	6
9	Психологія залежних станів.	6
10	Надання допомоги дітям, що пережили травматичну ситуацію.	6
Разом		60

7. Перелік питань на підсумковий контроль (екзамен)

1. Критична ситуація в житті особистості.
2. Критерії відмінності критичної і екстремальної ситуації.
3. Типи критичних ситуацій.
4. Поняття кризи. Типології криз, їх опис.
5. Основні підходи у зарубіжній та вітчизняній психології до вивчення вікових криз
6. Підходи до вивчення екзистенційних і духовних криз (В.Франкл, Р.Асаджіолі, С.Гроффа, Е.Йоманста ін.).
7. Психологічні методи діагностики стану кризи.
8. Психологічна допомога особистості в періоди вікових криз.
9. Надання психологічної допомоги при спробах суїциду.
10. Надання психологічної допомоги при переживанні втрати.
11. Кризова інтервенція, принципи і методи.
12. Основні техніки кризової інтервенції.
13. Надання психологічної допомоги жертвам насильства.
14. Надання психологічної допомоги при посттравматичному стресі.
15. Групова кризова психотерапія.
16. Методи надання екстреної психологічної допомоги.
17. Стихійна масова поведінка людей в екстремальних ситуаціях.
18. Психологічний дебрифінг.
19. Методи та методики психологічної діагностики в кризовому консультуванні.
20. Посттравматичний стресовий розлад, діагностичні критерії, основні напрямки реабілітації.
21. Суїцидальна мотивація і психологічна робота з нею.
22. Вікові особливості суїцидальної поведінки.

23. Умови, що сприяють проживанню горя. Психологічне консультування дітей, які пережили горе.
24. Оцінка вторинної травматизації. Превенція вторинної травми.
25. Супервізія та її роль у кризовому консультуванні.
26. Посттравматичні стресові розлади.
27. Психологія горя (симптоми, фази, робота горя і т.д.).
28. Психологія насильства (визначення, фактори психотравми, наслідки).
29. Кризова допомога жінкам, постраждалим від насильства.
30. Завдання, етапи і форми кризової психологічної допомоги.

8. Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Рівень досягнення запланованих результатів навчання перевірятиметься за допомогою таких форм контролю:

1) взаємодія, вступ у комунікацію, здатність бути зрозумілим та толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові особливості – диспути, доповіді, бесіди, командні проекти;

2) знання, розуміння та дотримання етичних принципів професійної діяльності психолога – тестування, поточне опитування, моделювання практичних професійних ситуацій з метою вирішення етичних дилем, модульна контрольна робота, реферати, есе, ректорська контрольна робота;

3) моделювання динаміки і вектору розвитку психокультури економіки – оцінювання результатів КППЗ;

4) пояснення та прогнозування соціально-культурних змін на основі аналізу соціально-психологічних закономірностей та математичних методів опрацювання інформації – поточне опитування, екзамен;

5) прогнозування та вплив за допомогою психологічних методів на поведінку суб'єктів соціально-економічних взаємин – завдання на лабораторному обладнанні, тренажерах, реальних об'єктах тощо;

6) демонстрація соціально відповідальної та свідомої поведінки, слідування гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності – студентські презентації та виступи на наукових заходах, групова дискусія;

7) здійснення планування та психологічної корекції соціальних взаємин у різноманітних трудових колективах – наскрізні проекти, аналітичні звіти, реферати, есе, презентації результатів виконаних завдань та досліджень.

9. Критерії, форми поточного та підсумкового контролю (екзамен)

Методи навчання

Розповідь; пояснення; проблемна дискусія; ілюстрація; обговорення; демонстрація (майстер-клас); демонстрація наочних матеріалів; виконання вправ; виконання практичного завдання; презентація майстер-класу; ділові (моделюючі / психологічні ігри); участь у колективному проекті; опитування; самостійна робота.

Форми контролю

Підсумковий контроль: екзамен (40 балів).

Завдання на екзамені складається з 3 теоретичних питань.

Відповідь на теоретичне питання вважається повною, якщо її зміст повністю відповідає програмі та містить всі необхідні факти та висновки.

Грубими помилками є:

- незнання визначень основних понять предметної області й формулювань, передбачених програмою курсу;

- незнання сутності основних методів і прийомів отримання необхідних результатів.

Помилками вважаються:

- неточності визначень понять предметної області, формулювань;
- неволодіння одним з умінь і навичок, передбачених програмою, але таких, що не відносяться до грубих помилок.

Недоліками є:

- неакуратні й непослідовні записи викладу матеріалу.

31-40 бал

Повністю розкрито зміст теоретичних питань. При відповіді використано термінологію предметної області в необхідній логічній послідовності. Також здобувач демонструє вільне володіння навчальним матеріалом різного ступеня складності, використовуючи при необхідності відомості з інших навчальних дисциплін і курсів. При відповіді на додаткові питання помітне вміння розвивати систему теоретичних знань на основі самостійної роботи.

21-31 балів

При викладі фундаментальних положень основного матеріалу курсу здобувач показує володіння програмним навчальним матеріалом, у тому числі різного ступеня складності, а також вільне оперування ним у знайомій ситуації. При відповіді допускається два-три недоліки або не більше однієї помилки. Здобувач упевнено відповідає на додаткові питання, що стосуються основних положень усього досліджуваного курсу відповідно до екзаменаційної програми.

11-20 балів

При відповіді на питання теорії виявляється не завжди усвідомлене відтворення програмного навчального матеріалу. Положення, що приводяться у відповіді, даються фрагментарно, схематично, без логічного взаємозв'язку. При відповіді на додаткові питання, що стосуються найважливіших і основних понять і фактів навчальної програми, є утруднення у використанні термінології предметної області. При відповіді здобувач не завжди може підтвердити теоретичні викладення відповідними прикладами.

0-10 балів

Відповідь здобувача демонструє лише деяке уявлення про матеріал навчального курсу. Знання практично відсутні як у теоретичній області навчальної дисципліни, так і в практичному володінні методикою аналізу.

Для екзамену (7 семестр)

Змістовий модуль 1 Теми 1-4	Змістовий модуль 2 Теми 5-10	Підсумковий контроль (екзамен)
40%	60%	10%
8 тиждень	16 тиждень	Екзаменаційна сесія

10. Шкала оцінювання: національна та ECTS

За шкалою ТНЕУ	За національною шкалою	За шкалою ECTS
90–100	відмінно	A (відмінно)
85–89	добре	B (дуже добре)
75-84		C (добре)
65-74	задовільно	D (задовільно)
60-64		E (достатньо)
35-59	незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1-34		F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)

11. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

№	Найменування	Номер теми
1.	Опорні конспекти лекцій;	1-10
2.	Навчальні посібники; Кейси	1-10
3.	Силабус;	1-10

4.	Збірка тестових і контрольних завдань для поточного оцінювання навчальних досягнень студентів;	1-10
5.	Засоби підсумкового контролю (комплект тестових завдань для підсумкового контролю)	1-10

12. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література:

1. Екстремальна психологія : підручник / за аг . ред. проф. О .В . Тімченка – К . : ТОВ «Август Трейд», 2007 . – 502 с.
2. Корольчук М .С . , Крайнюк В . М . Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах : навч . посіб . для студентів ВНЗ . – К . : Ника-центр , 2006. – 580 с.
3. Кризова психологія : навч . посіб . / за заг . ред. . проф. . О . В . Тімченка . – Х . : НУЦЗУ , 2010 . – 401 с.
4. Кризова психологія: навчально-методичний комплекс для студентів спеціальності «психологія» / укл . Кривоконь Н . І . – Х . : ХНУ ім . В . Н . Каразіна , 2014 . – 17 с.
5. Оніщенко Н . В . Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації : теоретичні та прикладні аспекти : монографія . / Н . В . Оніщенко . – Харків , 2014 . – 584 с.
6. Охременко О . Р . Діяльність у складних , напружених та екстремальних ситуаціях . / НАО України . – К . : Національна академія оборони України , 2004 . – 210 с.

Допоміжна:

7. Психологія життєвої кризи / відп . ред. . Т . М . Титаренко. – К . : Агропромвидав України , 1998 . – 348 с.
8. Смирнов Б . А . , Долгополова Е . В . Психология деятельности в экстремальных ситуациях . / Б . А . Смирнов . - Х . : Изд-во Гуманитарный Центр , 2007 . – 276 с.
9. Титаренко Т . Життєві кризи : технології консультування . / Т . Титаренко . – К . : Главник , 2007 . – 144 с.

Інформаційні ресурси

10. Пошукова система Google Scholar <http://scholar.google.com/>
11. Пошукова система Base <https://www.base-search.net/>
12. Система пошуку наукової інформації у відкритих архівах України (SSM) <https://oai.org.ua/>
13. Електронна бібліотека Наукова періодика України <http://www.irbisnbuv.gov.ua/>